

FÁBIÁN GYULA

TÖRTÉNELEMÓRÁK TANULSÁGOKKAL

A figyelmeztetés akkor úgy fejeződött be, a gyerek mindent megjegyez. Az öreg katonák, a mindig mindenkor helytállóak nem hallgattak el.

A magunk portáján, mikor alig találkozunk, mert mindenki fut, szalad a megélhetésért, ha egyszer-egyszer nem fér bennünk az igazságtalanságok halmaza, a magunk körében csak megszólalhatunk. A háziasszony még egyszer megkockáztatta: füle van a szónak. Okos már ahhoz, hogy ne beszéljen ott, ahol nem kell, védelmezte a gyereket az édesapa, különben meg csak figyeljen, egyszer majd lesz idő, mikor emlékezni kell, mert kötelesség, a világ igazságtalanságaira, és akkor beszéljen. Mondja el, hogy hiteles tanúja három öreg katona első világháborús helytállásának, akiket azért kell hallgatnunk, mert magyarok vagyunk, akik alól ellopták a hazát.

Az érthetőség érdekében meg kell határozzam a soron következő emlékeztetítéshez az időpontokat, így lesz világos a történelem hétköznapijainak megértése, a keresztneveket pontosan írom, így Lajos, János, László, sógorok, testvérek: 1935 évében való találkozásuk alkalmá az első időpont. Négyen kellett végigharcolják 1914-től 20-ig tartó katonáskodásuk megpróbáltatásait, Sándor, aki ugyancsak közéjük tartozott, odamaradt megbízható hír nélkül. Most László és családja kerültek válságos helyzetbe, beteg gyerekek operálását csak az elszakított fővárosban, Budapesten csináltathatják, de az akkora megpróbáltatás szegény ember számára, hogy szükség van a segítségre, amely természetesen a testvérek részéről kész, de az új határok – Trianon – és annak érthetetlen kijelölése után szinte elérhetetlennek tűnik. Az, hogy házuk feláldozása is szükséges (el kell adni), az odaírt rokonságnál éppen meghúzódhatnak, de messze a főváros, és ki tudja, meddig tart a gyógyítás.

Az átjutás a határon nem jelent gondot, az új hatalom országőrizői megfizethetők. Az anyaországban kell támogatás, hiszen az összeszorított csonka ország tele van otthont vesztett menekültekkel, mindennapi kenyérgondja van Magyarországnak. De a betegség parancsa megfellebbezhe-

tetlen. A család nekivág, két felnőtt, két gyerek, egyikük életveszélyben. Az első műtét sikerült, de egy éven belül vissza kell menni, különben minden hiába. Visszahonosítás nélkül nem maradhatnak, és az édesapa kétségbeesésében bemegy a belügyminisztériumba, és valami elszánt vállalkozással bejut egyenesen a miniszter elé, ahol szinte könyörgőre fogja, majd keserűen mondja: négy évig a fronton, három sebesüléssel, nagy ezüst vitézségi elismeréssel, amelyhez nem jutottam Trianon miatt, hazátlanul hol keressek menedéket magamra hagyottan? A miniszter úr: várjon, segítünk. Megkapja a visszahonosítási okiratot, a gyerek sorsa, jövője megoldódott. Gyorsan haza a faluba, ahol az első menedék után a rokonságnál megkapaszkodás, munka már másnapról, esténként lehet sajnálni az igazi otthont, az elhagyottat, de fontos, hogy ha mindent előlről, de újra lehet kezdeni, mert adjunk hálát először az Istennek, aztán folytassuk az elkezdett életet, mintha minden csak most indulna. Az élet igazi alapjait összehorogatta az igazságtalan, természetidegen országhatár, és Nagyszalonta török-német alatt mindig szabad magyar település, anyaföld, otthon volt, most idegen ország sohse volt birtoka lett. Hát ezért folyt 1914-től a keleti fronttól Doberdóig az ő vérrük, ezért kapta négy alkalommal a kitüntetések? Mit mond majd a gyermekeinek, akik megkérdezik: édesapámékat mindig mindenütt megverték a csatákban? Volt szép házuk, ki lakik most abban? Este van, este van, ki-ki nyugalomba, írta Nagyszalontán Arany János. Édesapám tanította. És a templom meg a nagy iskola, ahová jártam, most kié? És a Toldi utca, már nem úgy hívják? Válaszolni kell, akármilyen nehéz.

A megoperált gyerek gyógyulóban, és bizonyos, hogy az a legfontosabb, de az is igaz, hogy életük egy szakasza lezárt, várni kell. 1940, nyárutó, és a csak tegnapnak tűnő évek valami új ígérettel tele ismét asztalhoz ültetik a tegnapok óta sokat öregedett katonákat, és könnyes ugyan az emlékezés minden megaláztatása, amely kijutott Trianonon innen és túl, történelem az, de akik megélték, számukra tele

megbántásokkal, félreállításokkal, mert nem az volt a döntő, ki miben mennyit ér, hanem román-e vagy csak másodrendű, hazát vesztett magyar, aki szülőföldjén lett „bozgor”, azaz hazátlan. 1940, és az előbbieken a szükség parancsa alapján az átköltözöttek visszatérnek, mert az az először megteremtett otthon mindennél előbbvaló. Felszabadulás, ez a kifejezés mindennél többet jelent, a trianoni határ összedől. Ki tudja, talán csak új rendezések miatt volt az az első háború, amelynek nehezen gyógyult sebei emlékeztetnek? De hamar elszállt az a négy esztendő, amelyben ismét otthon volt Szalonta, az ideiglenesen elvesztett otthon, mert új háború, új, igazságtalanabb végzésekkel úgy találta hármójukat a sötét borított asztal mellett: hát ezért járták a halál útját az első háborúban együtt mindig idegen frontokon, hogy aztán egyszer csak, mert minden összeomlott, kerüljünk vissza idegen hatalom alá, nem azért, mert magunk nem tettünk meg mindent az országunkért, de minden megismétlődik, tőlünk messze döntenek és az 1920-ban meggyőztört, szétszaggatott országot tovább csonkítják, és a megszállók berendezkednek beláthatatlan megszállásra.

Ott található az öreg katonák az asztal körül újra, s tart a beszélgetés, mint máskor is, de megszorítottabban, mert 1935 óta, az első emlékezetes beszélgetés óta mindössze egy évtized telt el, de mélyebbre süllyedt minden reménykedés, mert az új megszállás megkettőzött. Egyszer visszarendeződött a román uralom, de felettük is az igazi győztes, a szovjet hatalom rendezkedik a maga döntése szerint.

Csak a szenvedés, az igazságtalan elbánás jár és jut nekünk? A hallgatás egy-egy felvetésre mélységesebb, olyan történelemóra ez az éppen életbe induló új nemzedék képviselőjének, az egykor hallgatásra intett gyerekek, melyet az élet igazgat. És akkor, mintegy feloldásképpen a megmagyarázhatatlanra megszólal egyik nagybácsi. Ha egyszer, amikor majd ott, ahová készülsz, mert ezt már eldöntötted, ha majd ott, ahová készülsz, mert ezt már eldöntötted, ha majd időd is engedi, keresd meg édesapád nagyvezüst kitüntetését, amit ő soha nem kapott meg, mert mindig közbeszólt a történelem. Soha ne feledd, mi ilyenek voltunk. Egy nagy támadás alatt kisebb sebesüléssel harmincnégyezer kötötte össze a gránátszaggatásban a parancsnoki vonalat a harcoló alakulatok parancsnokaival, mert mi így álltunk helyt, ha kellett, és ne feledd soha a köszönetet. Csak tőletek várhatjuk, mert a számunkra kiszámíthatatlan élet mindig megszorítást hozott. Ti ne felejtsetek!

És az új nemzedék új tagja, a világba indulás előtt úgy búcsúzik az otthontól, a megint elszakított országrésztől, hogy vinni kell a hovatartozás felelősségét, mert ez apai örökség. „Édesapád kitüntetését keresd meg, mert az va-

lahol megvan!” – ez a mondat útravalónak szánt szó volt, mert a messze szakadt valóságból nem szabad elszakítani az emlékezés szárait. De most ismét egy feledhetetlen évszám, és megint csak megszenvedett történelem következik: 1956. Már Budapesten, a felnőtt fiú otthonában találkoztak a Szalontáról érkezett látogatókkal, megint a megpróbáló történelmi idő feledhetetlen napjaiban. Én már hordozója vagyok, fiam, a történelemnek, mert kevesekről mondhatod, emlegetheted, hogy szüleidnek egész életen át ennyi megrázkódtatás jutott. Most csak egyedül öreg bátyáid nélkül vagyok már, így magam viszem minden terhét a múltnak, de megértem a megérthetlent, mert ami most megtörtént, vigasztalás minden szenvedéséért. Két háborút megéltem, mind a kettőről úgy tanítottak, nem a mi háborúink voltak. Szegény Lajos, meg János bátyád, mikor most hozzátok készülődtem, emlegették: kérdezd aztán meg a fiadtól, utánajárt-e a nagyvezüstnek, amit rád hagyott?

Bizonyos, hogy vannak életünknek be nem váltott adóságai. Elhallgatott, elmulasztott törlesztőnivalói, de én éppen tőle kaptam meg a felmentést, amikor a beszélgetésünk az elmúltakat idézgette, azt fiam nekem félretették, és senki nem tudhatja, mikor, de a legnagyobb számadáskor megemlegetik.

Szorongva mertem leírni a magamban mindig őrzött beszélgetésünk töredékes mondatait, amit egyszer azzal fejezett be: mindig legyünk készen, hogy megállhassunk az Isten előtt, egyedül ő tudja: ki mit érdemel.

Bocsánatot kell kérjek a személyes visszatekintésért, de édesapám, édesapáink többet érdemelnének, mint amikre képesek vagyunk, de soha ne szégyelljük, ha megkíséreljük, hogy követésre való példáikat sűrűbben idézzessük.

Leírom, mert érvényes, igaz, bár fájdalmas a tanítás, amely így szólt: tudod, 1914-ben először voltam országot védő katona. 1944-ben – jól tudod – öreg tizedes apádat a kiegészítő parancsnokságra behívó szólította három hónapra. Hazaértem szolgálva a hazát, várhattam a napok múlva megjelenő felszabadítókat, velük és általuk az új szolgálókat. Elmondtam akkor, megjegyezted, tudom, két gyilkos háború, mind a kettő bennünket nyomorított. Utoljára, mikor 1956-ban nálatok járhattam abban a kimondhatatlan igaz forradalomban, úgy jöttem haza, úgy búcsúzkodtam tőletek: találkoztam együtt véletek az igazsággal.

Vigyázzatok a vérrel-könnyel megszerzett szabadságra!

Valami mást is jelent nekem a tanító szó, az intelem, a követők számára a tanítás igazsága: nem tudjuk soha igazán visszaadni a tanultakat, de az első, hogy ne felejtjük a ránk hagyott felelősséget, mert ez nemzedékünk becsületbeli ügye.